

Polskie podziemie antykomunistyczne w pamięci zbiorowej

Przedruk i rozpowszechnianie
tej publikacji **w całości** dozwolone
wyłącznie za zgodą CBOS.
Wykorzystanie **fragmentów**
oraz danych empirycznych
wymaga podania źródła

Znak jakości przyznany CBOS przez Organizację Firm Badania Opinii i Rynku 9 stycznia 2017 roku

Fundacja Centrum Badania Opinii Społecznej
ul. Świętojerska 5/7, 00-236 Warszawa
e-mail: sekretariat@cbos.pl; info@cbos.pl
<http://www.cbos.pl>
(48 22) 629 35 69

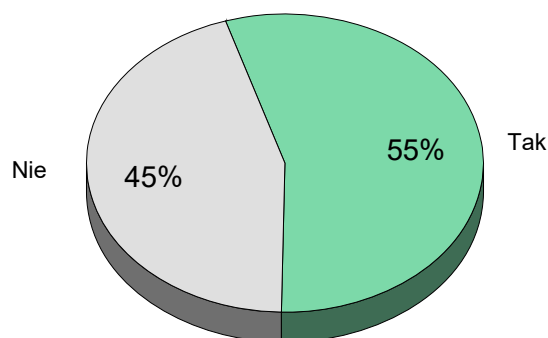
Pierwszego marca jest obchodzony Narodowy Dzień Pamięci Żołnierzy Wyklętych. Działalność podziemia antykomunistycznego w powojennej Polsce, kiedyś jednoznacznie potępiana, określana mianem bandyckiej i reakcyjnej, lub też po prostu marginalizowana i pomijana w głównym nurcie edukacji historycznej, od pewnego czasu staje się treścią jednej z ważniejszych narracji w polityce historycznej państwa. W badaniu interesowało nas to, na ile Polacy orientują się w tych wydarzeniach, jaki mają do nich stosunek i na czym się on opiera.

WIEDZA

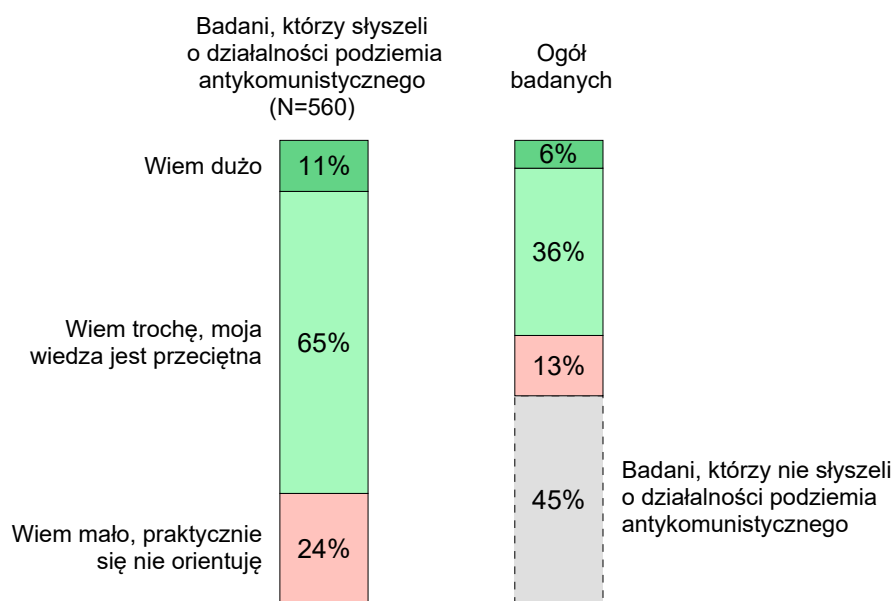
Przyjęliśmy założenie, że najpopularniejsze nazwy odnoszące się współcześnie do partyzantki antykomunistycznej, czyli „żołnierze wyklęci” i „żołnierze niezłomni”, zawierają silny ładunek emocjonalny, dlatego też, aby nie ukierunkowywać respondentów w określony sposób, w większości pytań stosowaliśmy neutralne, opisowe określenie „grupy zbrojne walczące z władzą komunistyczną”. Z deklaracji badanych¹ wynika, że o grupach zbrojnych walczących w powojennej Polsce z nową władzą wspieraną przez ZSRR słyszała, a więc ma przynajmniej minimalną wiedzę, ponad połowa Polaków (55%). Sześciu na stu (6%) twierdzi, że ich wiedza na ten temat jest duża, ponad jedna trzecia (36%) ocenia ją jako przeciętną, a około jednej ósmej (13%) – jako małą.

¹ Badanie „Aktualne problemy i wydarzenia” (321) przeprowadzono metodą wywiadów bezpośrednich (face-to-face) wspomaganym komputerowo (CAPI) w dniach 2–9 lutego 2017 roku na liczącej 1016 osób reprezentatywnej próbie losowej dorosłych mieszkańców Polski.

RYS. 1. Przez kilka lat po II wojnie światowej w Polsce działały grupy zbrojne walczące z nową, komunistyczną władzą wspieraną przez ZSRR. Czy słyszał(a) Pan(i) o działalności tych grup?

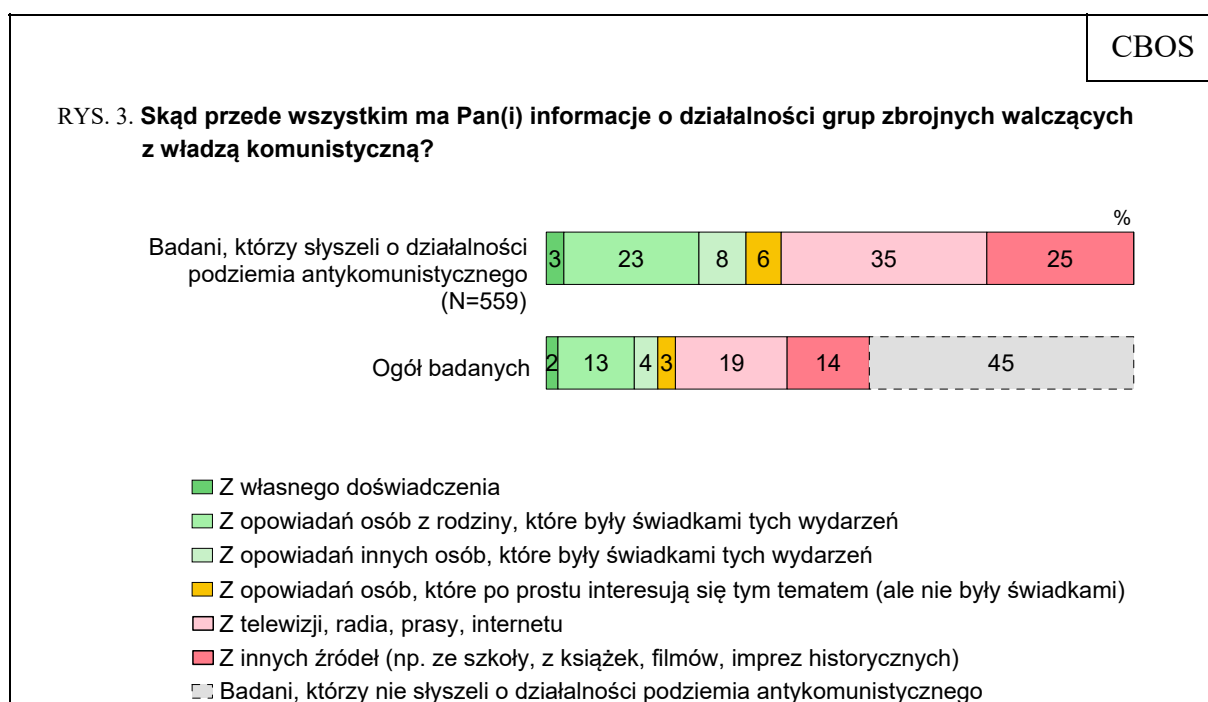
RYS. 2. Jak określił(a)by Pan(i) swoją wiedzę na ten temat?

Wiedza o działalności podziemia antykomunistycznego w powojennej Polsce zależy przede wszystkim od wykształcenia, a także, w pewnym stopniu, miejsca zamieszkania i wieku badanych. Częściej od innych cokolwiek na ten temat wiedzą ankietowani mający wyższe wykształcenie, mieszkańcy dużych i największych miast, a także respondenci w wieku 45–54

lata. Relatywnie rzadziej są to natomiast osoby z wykształceniem podstawowym, gimnazjalnym lub zasadniczym zawodowym, mieszkańcy wsi oraz młodszy badani (18–34 lata). Spośród młodszych i najslabiej wykształconych respondentów deklarujących przynajmniej minimalne rozeznanie w tej kwestii, znaczna część wskazuje, że ich wiedza na ten temat jest mała, z kolei starsze pokolenia (55 lat i więcej) częściej niż pozostali posiadają dużą wiedzę. Można ponadto zauważyć, że ogólnie kobiety są słabiej zorientowane niż mężczyźni.

Dla większości badanych przynajmniej w niewielkim stopniu zorientowanych w historii podziemia antykomunistycznego (66%) podstawowymi źródłami wiedzy na ten temat są albo media (telewizja, radio, prasa i ogólnie internet – łącznie 35%), albo też szkoła, książki, filmy, imprezy historyczne (25%) czy – rzadziej – osoby, które interesują się tym okresem (6%). Pozostali ankietowani (34%) najczęściej jako główne źródło wiedzy o partyzantce walczącej po wojnie z władzą komunistyczną wskazują relacje członków rodziny będących świadkami działalności tych grup (23%), rzadziej wspomnienia osób spoza rodziny (8%) lub – co dotyczy nielicznych – własne doświadczenia (3%). Na wiedzy od świadków częściej bazują starsi badani, mający 55 lat i więcej, natomiast młodszy w większym stopniu czerpią ją ze szkoły, książek, filmów i imprez historycznych oraz – w przypadku osób w wieku 25–34 lata – z mediów.

Dobra znajomość historii podziemia antykomunistycznego współwystępuje z czerpaniem informacji o jego działalności od osób z rodziny (w tym z własnych doświadczeń)

będących świadkami tych wydarzeń. W przypadku słabiej zorientowanych zauważalnie większą rolę w tym względzie odgrywają media.

Tabela 1

Skąd przede wszystkim ma Pan(i) informacje o działalności grup zbrojnych walczących z władzą komunistyczną?	Jak określił(a)by Pan(i) swoją wiedzę na ten temat?		
	Wiem dużo	Wiem trochę, moja wiedza jest przeciętna	Wiem mało, praktycznie się nie orientuję
	w procentach		
Relacje świadków z rodziny lub własne doświadczenia	44	29	11
Z opowiadań innych osób, które były świadkami tych wydarzeń	8	8	8
Z opowiadań osób, które po prostu interesują się tym tematem (ale nie były świadkami)	2	5	11
Z telewizji, radia, prasy, internetu	14	33	50
Z innych źródeł (np. ze szkoły, z książek, filmów, imprez historycznych)	32	26	19

Można to również ująć jeszcze inaczej. Badani, którzy mają informacje o partyzantce antykomunistycznej od świadków tych wydarzeń (w tym z własnego doświadczenia), dwukrotnie częściej niż pozostali określają swoją wiedzę na ten temat jako dużą (17% wobec 8%) i dwukrotnie rzadziej deklarują, że są w tej kwestii słabo zorientowani (14% wobec 29%).

RELACJE ŚWIADKÓW

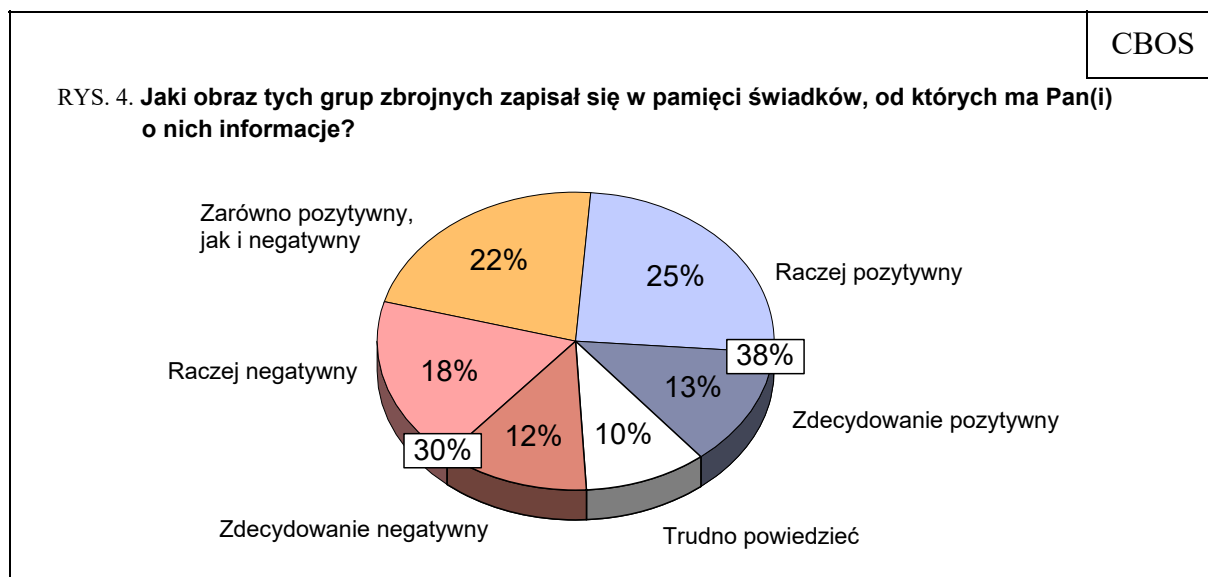
Ankietowanych, którzy zadeklarowali, że informacje o działalności podziemia antykomunistycznego mają przede wszystkim z relacji świadków (w tym z własnych doświadczeń), zapytaliśmy o to, gdzie rozgrywały się te wydarzenia i jaki obraz partyzantów utrwalił się we wspomnieniach. Najwięcej badanych wskazuje, że świadkowie działalności grup zbrojnych walczących po wojnie z władzą komunistyczną mieszkali na terenie ówczesnego województwa warszawskiego (19%) lub lubelskiego (15%). Wysoką aktywność partyzantki w tych województwach potwierdzają dane historyków dotyczące liczby przeprowadzonych akcji zbrojnych (np. ataków na posterunki MO, siedziby UB, więzienia, itp.). Około jednej dziesiątej wskazuje województwo rzeszowskie (13%), krakowskie (11%), białostockie (10%) oraz kieleckie (9%). Pozostałe regiony pojawiają się rzadziej (województwo łódzkie, katowickie/śląskie, poznańskie, gdańskie/pomorskie) lub zupełnie sporadycznie (wrocławskie, olsztyńskie, szczecińskie).

Tabela 2

Powiedział(a) Pan(i), że ma Pan(i) wiedzę o działalności tych grup od świadków wydarzeń lub z własnych doświadczeń. Gdzie, w jakim województwie mieszkały wtedy te osoby lub Pan(i), jeśli opiera się Pan(i) na swoim doświadczeniu?	Odsetek badanych, którzy mają wiedzę o podziemiu antykomunistycznym od świadków jego działalności (N=190)
Warszawskie	19
Lubelskie	15
Rzeszowskie	13
Krakowskie	11
Białostockie	10
Kieleckie	9
Łódzkie	7
Katowickie/Śląskie	7
Poznańskie	6
Gdańskie/Pomorskie	5
Wrocławskie	4
Olsztyńskie	3
Szczecińskie	1
Inny obszar	4
Trudno powiedzieć	3

Procenty nie sumują się do 100, ponieważ ankietowani mogli wskazać kilka województw

Obraz żołnierzy walczących z ówczesną władzą, który zachował się w pamięci świadków tych wydarzeń, jest bardzo zróżnicowany. Niemal dwie piąte (38%) twierdzi, że relacje, które słyszeli, stawiały ich w pozytywnym świetle, natomiast prawie jedna trzecia (30%) – że w negatywnym. Więcej niż co piąty (22%) wskazuje, że obraz partyzantów w tych wspomnieniach był niejednoznaczny.

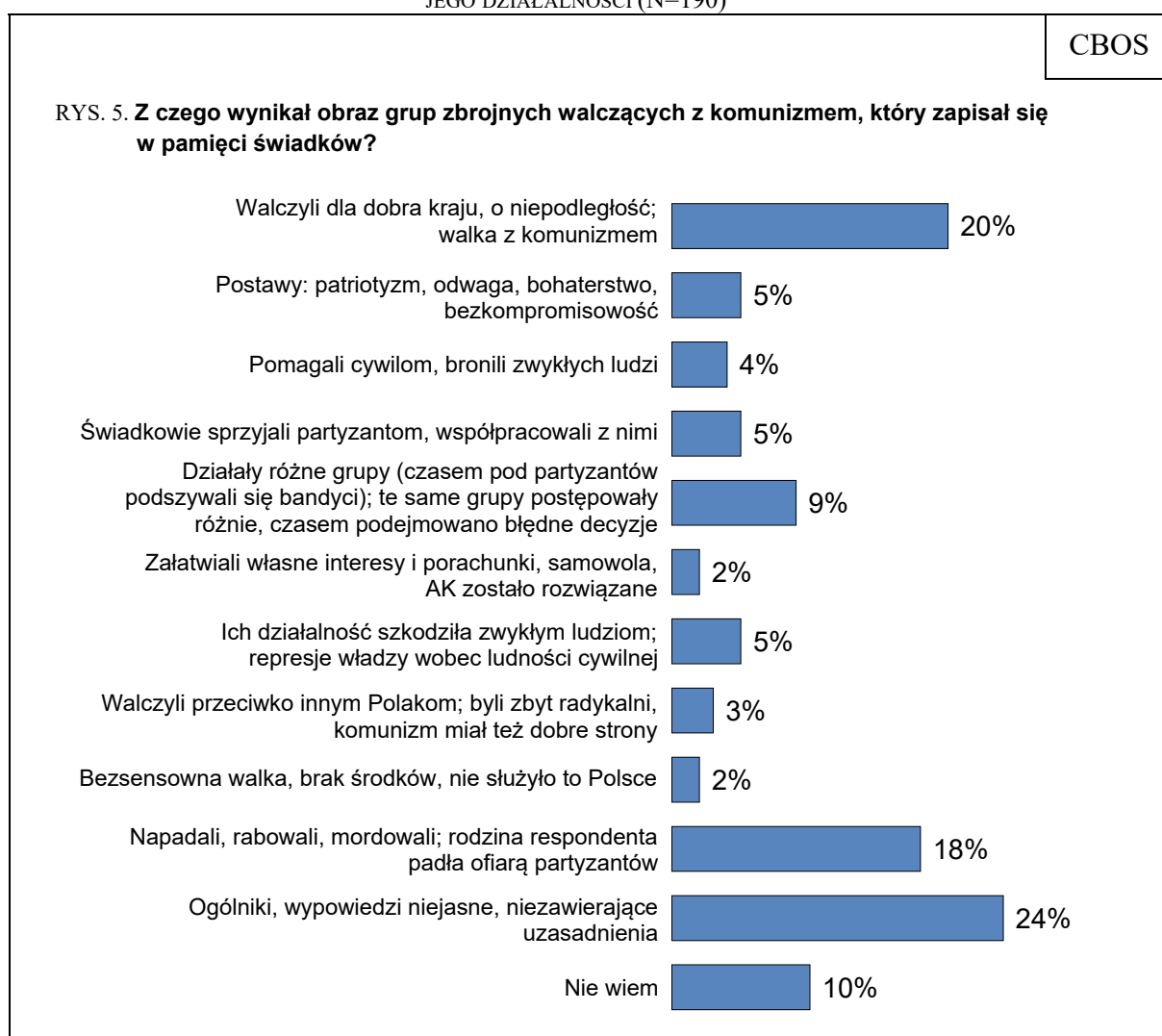

O pozytywnym wizerunku partyzantki antykomunistycznej w relacjach świadków jej działalności częściej mówią badani mający wyższe wykształcenie i prawicowe poglądy

polityczne, natomiast o negatywnym – mieszkańcy najmniejszych miast i osoby z wykształceniem podstawowym, gimnazjalnym lub zasadniczym zawodowym.

Co stało za określonym wizerunkiem grup zbrojnych podziemia antykomunistycznego, który przetrwał w pamięci świadków ich działalności? Poza odpowiedziami niejasnymi, ogólnikowymi i niezawierającymi uzasadnienia, które padają dość często, najsilniej zaznaczają się dwa wątki: korespondujące z pozytywnym obrazem partyzantów przekonanie, że walczyli oni o niepodległość, dla dobra Polski oraz – z drugiej strony – przekonanie, że ich działalność sprowadzała się głównie do terroryzowania ludności cywilnej.

ODSETEK BADANYCH, KTÓRZY MAJĄ WIEDZĘ O PODZIEMIU ANTYKOMUNISTYCZNYM OD ŚWIADKÓW JEJEGO DZIAŁALNOŚCI (N=190)

Procenty nie sumują się do 100, ponieważ ankietowani mogli podać więcej niż jedno uzasadnienie

Tam, gdzie zachował się niejednoznaczny wizerunek partyzantów, najczęściej mówiono, że po pierwsze działało wiele grup zbrojnych – część z nich faktycznie stawiała opór sowietyzacji Polski, a części bliżej było do grup przestępczych działających pod pozorem walki

o niepodległość, a po drugie, że w ramach tego samego oddziału znaleźć można było ludzi, którzy postępowali przyzwoicie, i takich, którzy zachowywali się jak bandyci.

Tabela 3

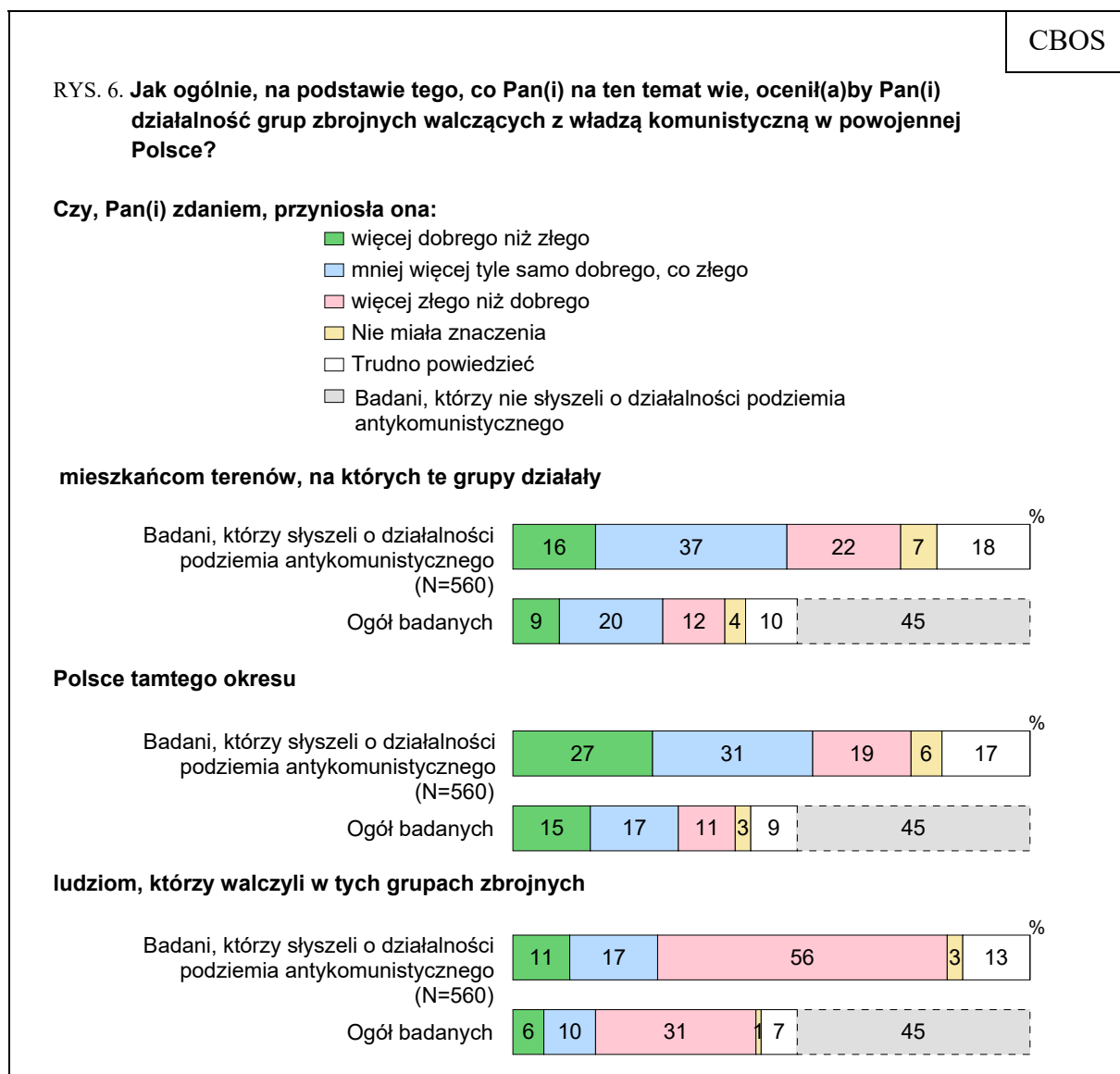
Z czego wynikał obraz grup zbrojnych walczących z komunizmem, który zapisał się w pamięci świadków?	Jaki obraz tych grup zbrojnych zapisał się w pamięci świadków, od których ma Pan(i) o nich informacje?		
	Pozytywny	Niejednoznaczny	Negatywny
	w procentach		
Walczyli dla dobra kraju, o niepodległość; walka z komunizmem	43	9	0
Postawy: patriotyzm, odwaga, bohaterstwo, bezkompromisowość	11	3	0
Pomagali cywilom, bronili zwykłych ludzi	8	1	0
Świadkowie sprzyjali partyzantom, współpracowali z nimi	12	0	0
Działyły różne grupy (czasem pod partyzantów podszywali się bandyci); te same grupy postępowaly różnie, czasem podejmowano błędne decyzje	2	26	5
Załatwiali własne interesy i porachunki, samowola, AK zostało rozwiązane	0	2	4
Ich działalność szkodziła zwykłym ludziom; represje władzy wobec ludności cywilnej	0	13	5
Walczyli przeciwko innym Polakom; byli zbyt radykalni, komunizm miał też dobre strony	0	10	2
Bezsensowna walka, brak środków, nie służyło to Polsce	0	2	5
Napadali, rabowali, mordowali; rodzina respondenta padła ofiarą partyzantów	0	3	51
Ogólniki, wypowiedzi niejasne, niezawierające uzasadnienia	23	28	23
Nie wiem	7	15	8

Procenty nie sumują się do 100, ponieważ ankietowani mogli podać więcej niż jedno uzasadnienie

OPINIE I OCENY

Opinie o skutkach działalności partyzantki antykomunistycznej w powojennej Polsce są bardzo zróżnicowane. Najbardziej podzielone są zdania co do tego, jak wpłynęła ona na sytuację mieszkańców terenów, na których grupy te były aktywne. Wśród badanych mających przynajmniej minimalną wiedzę na ten temat przeważa przekonanie, że działalność partyzantów miała zarówno korzystny, jak i negatywny wpływ na życie lokalnej ludności (37%). Głosów twierdzących, że przyniosła ona więcej złego niż dobrego (22%), jest minimalnie więcej niż wyrażających przeciwne stanowisko (16%). W podobny sposób zróżnicowane, choć nieco częściej akcentujące wpływ pozytywny, są deklaracje odnoszące się do tego, jak ich działalność przełożyła się na ogólną sytuację w kraju. Prawie jedna trzecia ankietowanych (31%) twierdzi, że przyniosła ona Polsce tamtego okresu tyle samo dobrego, co

złego, a wśród pozostałych nieco więcej wskazuje jej dobre (27%) niż złe (19%) strony. Najbardziej jednoznacznie na tym tle wypadają opinie o skutkach prowadzonej przez podziemie walki dla zaangażowanych w nią żołnierzy, które w opinii większości były negatywne (56%).

Ocena tego, jak działalność podziemia antykomunistycznego przełożyła się na sytuację mieszkańców okolic, w których te grupy były aktywne, jak również na sytuację w ówczesnej Polsce, zależy w pewnym stopniu od stanu wiedzy respondenta i jej źródeł. Osoby, które czerpią ją od świadków tych wydarzeń (w tym z własnych doświadczeń), a także badani dobrze znający ten fragment powojennej historii, częściej od pozostałych mówią o negatywnych następstwach działalności partyzantów dla sytuacji okolicznych mieszkańców i – szerzej –

kraju. Warto jednocześnie zaznaczyć, że osoby posiadające dużą wiedzę na ten temat są ogólnie bardziej jednoznaczne w ocenach, a więc w nieco większym stopniu niż respondenci przeciętnie i słabo zorientowani dostrzegają także jej dobre strony.

Tabela 3

Skąd przede wszystkim ma Pan(i) informacje o działalności grup zbrojnych walczących z władzą komunistyczną?	Czy, Pan(i) zdaniem, działalność grup zbrojnych walczących z władzą komunistyczną, przyniosła:				
	więcej dobrego niż złego	mniej więcej tyle samo dobrego, co złego	więcej złego niż dobrego	Nie miała znaczenia	Trudno powiedzieć
	w procentach				
	mieszkańcom terenów, na których te grupy działały				
Relacje świadków lub własne doświadczenia	16	34	31	7	12
Inne źródła	16	39	18	7	20
#	Polisce tamtego okresu				
Relacje świadków lub własne doświadczenia	23	31	26	5	14
Inne źródła	29	30	15	6	19

Tabela 4

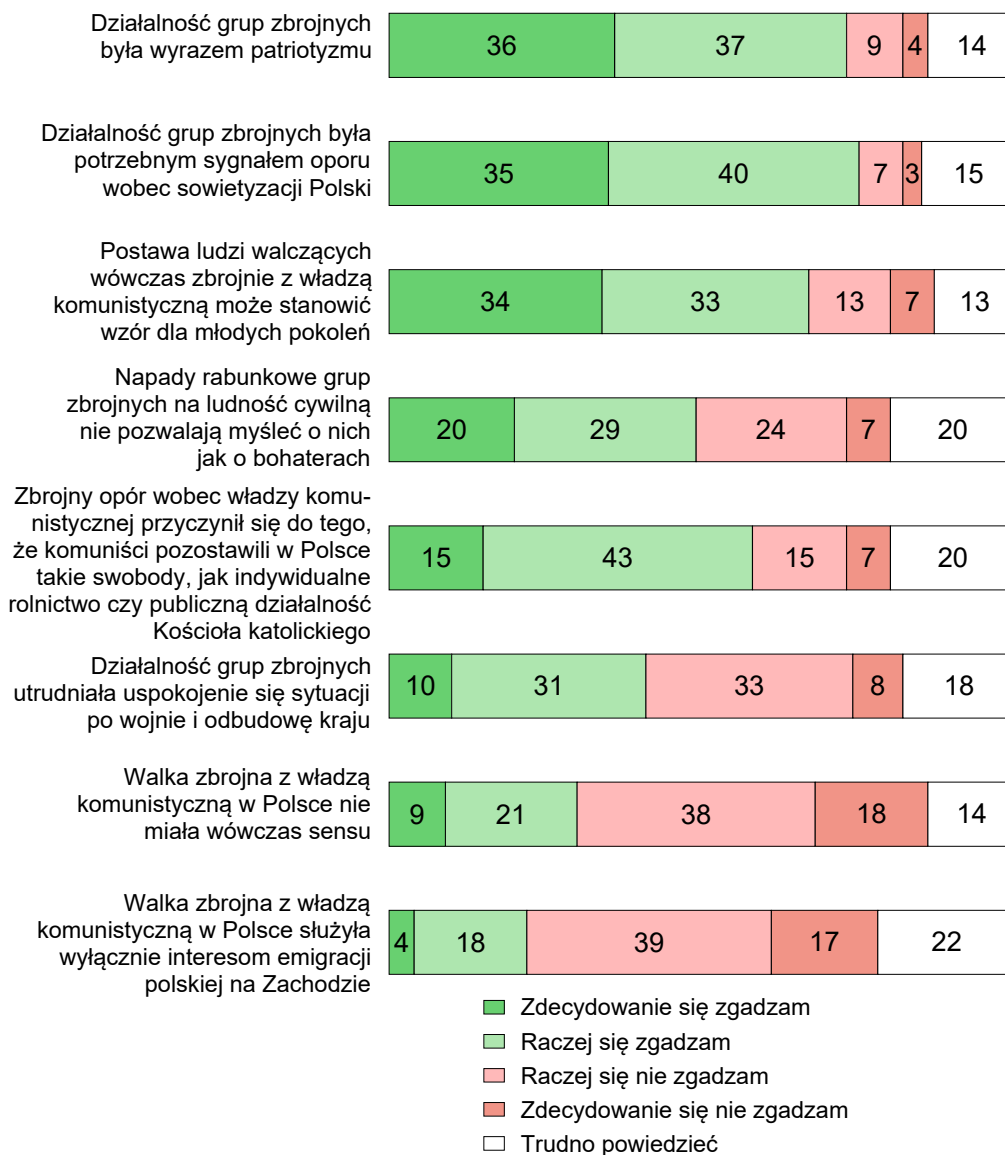
Jak określił(a)by Pan(i) swoją wiedzę na ten temat?	Czy, Pan(i) zdaniem, działalność grup zbrojnych walczących z władzą komunistyczną, przyniosła:				
	więcej dobrego niż złego	mniej więcej tyle samo dobrego, co złego	więcej złego niż dobrego	Nie miała znaczenia	Trudno powiedzieć
	w procentach				
	mieszkańcom terenów, na których te grupy działały				
Wiem dużo	22	22	37	10	10
Wiem trochę, moja wiedza jest przeciętna	17	41	20	8	15
Wiem mało, praktycznie się nie orientuję	10	36	20	5	29
#	Polisce tamtego okresu				
Wiem dużo	33	24	29	6	8
Wiem trochę, moja wiedza jest przeciętna	29	32	18	7	14
Wiem mało, praktycznie się nie orientuję	20	29	17	3	31

O pozytywnych skutkach działalności partyzantów walczących z ówczesną władzą relatywnie częściej mówią osoby młodsze (18–34 lata), a poza tym badani najbardziej zaangażowani w praktyki religijne oraz identyfikujący się z prawicą. Z kolei negatywne aspekty częściej niż inni dostrzegają najstarsi badani, jak również osoby nieuczestniczące w praktykach religijnych.

Badanym przedstawiliśmy osiem stwierdzeń na temat działalności podziemia antykomunistycznego w powojennej Polsce prosząc, aby się do nich ustosunkowali. Na podstawie uzyskanych deklaracji można ogólnie zauważyć, że wizerunek partyzantów walczących z władzą ludową, który przeważa wśród Polaków, jest pozytywny. Zdecydowana większość zgadza się z tym, że ich działalność była potrzebnym sygnałem oporu wobec sowietyzacji kraju (75%, a nie zgadza się 10%) i stanowiła przejaw patriotyzmu (73%, nie zgadza się 13%). Zdaniem dwóch trzecich badanych (67%) postawa żołnierzy podziemia antykomunistycznego może stanowić wzór dla młodych pokoleń (20% jest przeciwnego zdania), nieco mniej (58% wobec 22% niezgadających się z tym) uważa, iż przyczyniła się ona do tego, że komuniści pozostawili w Polsce takie swobody, jak indywidualne rolnictwo czy publiczna działalność Kościoła.

RYS. 7. Czy zgadza się Pan(i) z następującymi stwierdzeniami dotyczącymi działalności grup zbrojnych walczących z władzą komunistyczną?

Odsetki badanych, którzy słyszeli o działalności podziemia antykomunistycznego (N=560)

Jedynym krytycznym stwierdzeniem, które w większym stopniu spotyka się z aprobatą niż dezaprobatą, jest przekonanie, że o partyzantach trudno jest myśleć jednoznacznie jako o bohaterach, jeśli dokonywali napadów rabunkowych na ludność cywilną (49% wobec 31%). Podzielone są opinie co do tego, czy działalność grup zbrojnych walczących z władzą komunistyczną utrudniała stabilizację sytuacji w kraju i jego odbudowę po wojnie – dwie piąte badanych zgadza się z tym i tyle samo zajmuje przeciwne stanowisko (po 41%). Większość

Polaków kwestionuje pogląd, że walka zbrojna z ówczesną władzą i nowym porządkiem społeczno-politycznym nie miała wtedy sensu (56% wobec 30% badanych, którzy się z tym zgadzają), jak również opinię, że walka partyzantki antykomunistycznej służyła wyłącznie interesom emigracji polskiej na Zachodzie (56% wobec 22%).

Tabela 5

Czy zgadza się Pan(i) z następującymi stwierdzeniami dotyczącymi działalności grup zbrojnych walczących z władzą komunistyczną?	Odsetek badanych, którzy słyszeli o działalności podziemia antykomunistycznego (N=560)			Odsetek ogółu badanych		
	Zgadzam się	Nie zgadzam się	Trudno powiedzieć	Zgadzam się	Nie zgadzam się	Trudno powiedzieć
Działalność grup zbrojnych była potrzebnym sygnałem oporu wobec sowietyzacji Polski	75	10	15	41	5	9
Działalność grup zbrojnych była wyrazem patriotyzmu	73	13	14	40	7	8
Postawa ludzi walczących wówczas zbrojnie z władzą komunistyczną może stanowić wzór dla młodych pokoleń	67	20	13	36	11	7
Zbrojny opór wobec władzy komunistycznej przyczynił się do tego, że komuniści pozostawili w Polsce takie swobody, jak indywidualne rolnictwo czy publiczną działalność Kościoła katolickiego	58	22	20	32	12	11
Napady rabunkowe grup zbrojnych na ludność cywilną nie pozwalają myśleć o nich jak o bohaterach	49	31	20	27	17	11
Działalność grup zbrojnych utrudniała uspokojenie się sytuacji po wojnie i odbudowę kraju	41	41	18	22	23	10
Walka zbrojna z władzą komunistyczną w Polsce nie miała wówczas sensu	30	56	14	16	31	8
Walka zbrojna z władzą komunistyczną w Polsce służyła wyłącznie interesom emigracji polskiej na Zachodzie	22	56	22	12	31	12

Syntetyczny wskaźnik nastawienia do grup zbrojnych walczących z władzą komunistyczną obejmuje odpowiedzi na osiem powyższych pytań łącznie. Przyjmuje on wartości od 1 do 4, czyli od skrajnie negatywnego obrazu podziemia do zdecydowanie pozytywnego. Średnia wartość wskaźnika wśród badanych wiedzących cokolwiek

o żołnierzach wyklętych wynosi 2,82. Różni się ona w poszczególnych grupach społeczno-demograficznych, jednak należy zwrócić uwagę, że rozbieżności są relatywnie niewielkie. Na stosunek do działalności oddziałów zbrojnych walczących z władzą ludową najsilniej wpływają preferencje partyjne i poglądy polityczne badanych. Pozytywny wizerunek partyzantki antykomunistycznej częściej pojawia się w wypowiedziach zwolenników PiS i ruchu Kukiz'15 oraz osób o orientacji prawicowej. Wyróżniają się pod tym względem także badani najbardziej zaangażowani w praktyki religijne i mieszkańcy największych aglomeracji. Z kolei stanowisko nieco bardziej krytyczne niż inni zajmują ankietowani nieuczestniczący w praktykach religijnych, najstarsi respondenci, identyfikujący się z lewicą lub politycznym centrum oraz posiadający małą wiedzę o działalności partyzantki antykomunistycznej.

Tabela 6

Cechy społeczno-demograficzne		Syntetyczny wskaźnik stosunku do działalności podziemia antykomunistycznego (na skali od 1 do 4)	
		Średnia	Odchylenie standardowe
Ogółem		2,82	0,59
Wiek	18–24 lata	2,86	0,51
	25–34	2,94	0,49
	35–44	2,87	0,55
	45–54	2,78	0,53
	55–64	2,83	0,64
	65 lat i więcej	2,68	0,72
Miejsce zamieszkania	Wieś	2,77	0,56
	Miasto do 19 999	2,82	0,57
	20 000 – 99 999	2,73	0,67
	100 000 – 499 999	2,87	0,55
	500 000 i więcej mieszkańców	3,03	0,57
Poglądy polityczne	Lewicowe	2,64	0,51
	Centrowe	2,68	0,58
	Prawicowe	3,10	0,60
	Niesprecyzowane	2,74	0,52
Potencjalny elektorat	PiS	3,00	0,61
	PO	2,73	0,60
	Kukiz'15	3,00	0,40
	Nowoczesna	2,74	0,61
Udział w praktykach religijnych	Kilka razy w tygodniu	3,04	0,58
	Raz w tygodniu	2,86	0,64
	1–2 razy w miesiącu	2,82	0,60
	Kilka razy w roku	2,82	0,53
	W ogóle nie uczestniczy	2,62	0,53
Wiedza o działalności podziemia antykomunistycznego	Duża	2,82	0,80
	Przeciętna	2,88	0,56
	Mała	2,66	0,53

Sprawdziliśmy ponadto, jak poglądy polityczne i preferencje partyjne kształtują postrzeganie trzech aspektów działalności podziemia antykomunistycznego, co do których opinie są najbardziej zróżnicowane: wpływu na sytuację w kraju po wojnie, sensowności prowadzenia walki i napadów rabunkowych na ludność cywilną. We wszystkich trzech przypadkach wyróżniają się osoby o poglądach prawicowych, które częściej niż pozostali kwestionują negatywny wpływ podziemia na stabilizację sytuacji oraz bezsensowność walki z nowym porządkiem, a także to, że incydenty rabunkowe podważają bohaterski wizerunek partyzantów. Podobne stanowisko w dwóch ostatnich kwestiach wyróżnia także zwolenników PiS.

Tabela 7

Cechy społeczno-demograficzne		Działalność grup zbrojnych utrudniała uspokojenie się sytuacji po wojnie i odbudowę kraju		
		Zgadzam się	Nie zgadzam się	Trudno powiedzieć
		w procentach		
Ogółem		41	41	18
Poglądy polityczne	Lewicowe	49	39	12
	Centrowe	47	35	17
	Prawicowe	35	48	17
	Niesprecyzowane	34	38	27
Potencjalny elektorat	PiS	44	39	18
	PO	39	50	11
	Kukiz'15*	41	32	27
	Nowoczesna*	42	37	21

* Ze względu na niewielkie liczebności tych elektoratów, dotyczące ich wyniki należy traktować ostrożnie

Tabela 8

Cechy społeczno-demograficzne		Napady rabunkowe grup zbrojnych na ludność cywilną nie pozwalają myśleć o nich jak o bohaterach		
		Zgadzam się	Nie zgadzam się	Trudno powiedzieć
		w procentach		
Ogółem		49	31	20
Poglądy polityczne	Lewicowe	57	26	17
	Centrowe	61	23	15
	Prawicowe	36	46	18
	Niesprecyzowane	49	16	35
Potencjalny elektorat	PiS	39	40	21
	PO	62	26	12
	Kukiz'15*	51	26	23
	Nowoczesna*	55	26	18

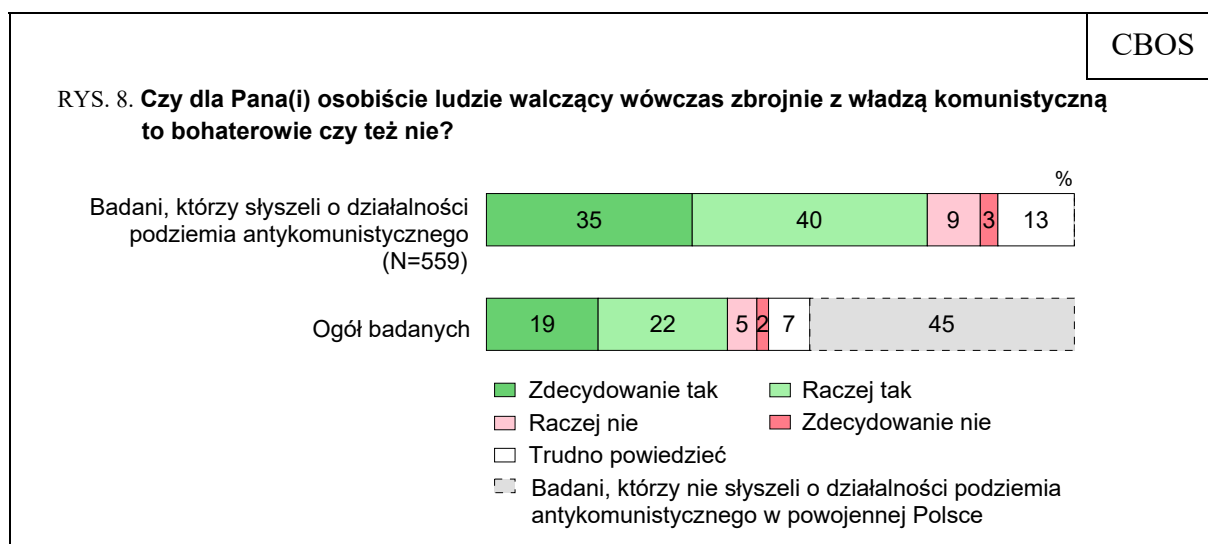
* Ze względu na niewielkie liczebności tych elektoratów, dotyczące ich wyniki należy traktować ostrożnie

Tabela 9

Cechy społeczno-demograficzne		Walka zbrojna z władzą komunistyczną w Polsce nie miała wówczas sensu		
		Zgadzam się	Nie zgadzam się	Trudno powiedzieć
		w procentach		
Ogółem		30	56	14
Poglądy polityczne	Lewicowe	41	49	11
	Centrowe	36	51	13
	Prawicowe	22	67	11
	Niesprecyzowane	23	50	28
Potencjalny elektorat	PiS	26	63	12
	PO	36	55	9
	Kukiz'15 *	31	53	17
	Nowoczesna*	33	56	10

* Ze względu na niewielkie liczebności tych elektoratów, dotyczące ich wyniki należy traktować ostrożnie

Czy w ogólnym rozrachunku żołnierze podziemia antykomunistycznego zasługują na miano bohaterów? Jedna trzecia respondentów mających jakąkolwiek wiedzę na ten temat jest o tym zupełnie przekonana (35%; 19% ogółu), a kolejnych dwóch na pięciu (40%; 22% ogółu) podziela tę opinię w sposób mniej zdecydowany. Jedyne co ósmy (13%; 7% ogółu) sprzeciwia się nazywaniu ich w ten sposób. Można więc powiedzieć, że pozytywna wizja żołnierzy wyklętych, przedstawiająca ich jako bohaterów walki o wolność, dominuje w społecznym odbiorze.

Przekonanie o bohaterstwie zbrojnych przeciwników PRL wyraża większość badanych, którzy o nich słyszeli, niezależnie od tego, skąd pochodzi ich wiedza na ten temat. Podziela je ponad trzy czwarte osób, które uzyskały informacje przede wszystkim ze źródeł

niebezpośrednich (przekazów medialnych, publikacji specjalistycznych, od osób zainteresowanych tym tematem itd.). Nieco bardziej krytycznie nastawieni są badani, którzy czerpią wiedzę od bezpośrednich świadków tych wydarzeń – co piąty z nich (18%) sprzeciwia się nazywaniu powojennej partyzantki działaniem bohaterskim.

Tabela 10

Skąd przede wszystkim ma Pan(i) informacje o działalności grup zbrojnych walczących z władzą komunistyczną?*	Czy dla Pana(i) osobiście ludzie walczący wówczas zbrojnie z władzą komunistyczną to bohaterowie czy też nie?		
	Tak	Nie	Trudno powiedzieć
	w procentach		
Z własnego doświadczenia*	95	0	5
Z opowiadań osób, które były świadkami tych wydarzeń**	67	18	15
Z opowiadań osób, które po prostu interesują się tym tematem (ale nie były świadkami)*	76	0	24
Z telewizji, radia, prasy, internetu	78	10	12
Z innych źródeł (np. ze szkoły, z książek, filmów, imprez historycznych)	77	12	11

* Ze względu na niewielkie liczebności tych grup, dotyczące ich wyniki należy traktować ostrożnie

** Połączono kategorie „z opowiadań osób z rodziny, które były świadkami tych wydarzeń” oraz „z opowiadań innych osób, które były świadkami tych wydarzeń”

Bardziej sceptyczni niż inni są też badani, którzy deklarują dużą wiedzę w tej kwestii. Jedna czwarta spośród nich (25%) twierdzi, że żołnierze wyklęci nie są dla nich bohaterami. Szczególnie często z kolei za bohaterów uznają ich ci z respondentów, którzy uważają się za posiadających przeciętną wiedzę.

Tabela 11

Jak określił(a)by Pan(i) swoją wiedzę na ten temat?	Czy dla Pana(i) osobiście ludzie walczący wówczas zbrojnie z władzą komunistyczną to bohaterowie czy też nie?		
	Tak	Nie	Trudno powiedzieć
	w procentach		
Wiem dużo	66	25	9
Wiem trochę, moja wiedza jest przeciętna	81	9	10
Wiem mało / praktycznie się nie orientuję	62	14	24

Szczególnie młodzi ludzie często przyznają, że żołnierze wyklęci są dla nich osobiście bohaterami. Wśród badanych w wieku 18–24 lata to przekonanie jest prawie powszechne (86%). Z kolei wśród najstarszych badanych (mających 65 lat lub więcej) pogląd o bohaterstwie

powojennych partyzantów jest znacząco rzadszy, chociaż nawet wśród nich jest on podzielany przez więcej niż dwie trzecie respondentów (68%). Pod tym względem wyróżniają się także wyborcy prawicy – aż dziewięciu na dziesięciu (91%) deklaruje, że żołnierze wyklęci są dla nich bohaterami.

Podział światopoglądowy jest też widoczny w potencjalnych elektoratach partyjnych. Zwolennicy Prawa i Sprawiedliwości prawie powszechnie (91%) uważają powojennych partyzantów za bohaterów. Najbardziej krytyczni są wobec nich sympatycy Sojuszu Lewicy Demokratycznej – żołnierze wyklęci są bohaterami dla połowy (50%) z nich, a prawie jedna trzecia potencjalnych wyborców tej partii (29%) odmawia im tego miana.

Tabela 12

Potencjalne elektoraty	Czy dla Pana(i) osobiście ludzie walczący wówczas zbrojnie z władzą komunistyczną to bohaterowie czy też nie?		
	Tak	Nie	Trudno powiedzieć
	w procentach		
Prawo i Sprawiedliwość	91	4	5
Platforma Obywatelska	66	15	19
Sojusz Lewicy Demokratycznej*	50	29	21
Kukiz'15*	78	16	6
Nowoczesna*	69	11	20

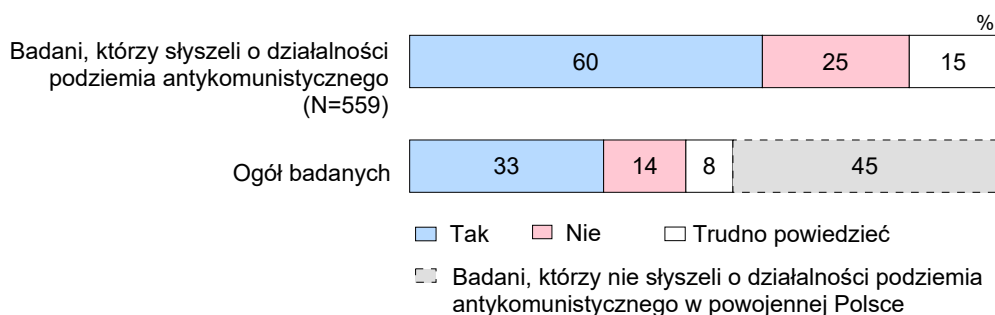
* Ze względu na niewielkie liczebności tych elektoratów, dotyczące ich wyniki należy traktować ostrożnie

„ŻOŁNIERZE WYKŁĘCI”

W debatach dotyczących powojennej partyzantki antykomunistycznej pojawiają się niekiedy wątpliwości, czy przyjęte obecnie określenie „żołnierze wyklęci”, podkreślające prześladowanie ze strony władz PRL, jest rzeczywiście odpowiednie. Może ono stawać się niezrozumiałe, szczególnie ze względu na potencjalne negatywne konotacje terminu „wyklęty”. Część komentatorów proponuje więc zastąpienie tego określenia przez nazwę jednoznacznie pozytywną, jak np. „żołnierze niezłomni”.

Zapytaliśmy badanych, czy ich zdaniem, określenie obecnie funkcjonujące w dyskursie publicznym jest odpowiednie. Większość respondentów, którzy słyszeli o zbrojnym oporze przeciwko nowej władzy w latach 40. i 50. (60%), uważa, że sformułowanie „żołnierze wyklęci” dobrze opisuje działalność tych ludzi i sytuację, w jakiej się znaleźli. Przeciwnego zdania jest jedna czwarta respondentów (25%).

RYS. 9. Kiedy mówi się dziś o grupach zbrojnych walczących w Polsce po wojnie z władzą komunistyczną, używa się nazwy „żołnierze wyklęci”. Czy, Pana(i) zdaniem, nazwa ta dobrze opisuje działalność tych ludzi i sytuację, w jakiej się znaleźli?

Osoby, które preferują inną nazwę, najczęściej wskazują określenia podkreślające bohaterstwo („bohaterowie”, „bohaterowie walczący o wolność”, „żołnierze bohaterscy” – 13%). Kolejną istotną wymienianą cechą jest opór wobec komunizmu, działalność podziemna („antykomuniści”, „opozycja zbrojna”, „kspiratorzy” itp. – 7%). Część badanych przywołuje też określenie „żołnierze niezłomni” (6%). Inne sformułowania (odnoszące się do patriotyzmu, walki o wolność i niepodległość, bandyckiego charakteru oddziałów, partyzantki czy powiązań z Armią Krajową) pojawiają się sporadycznie.

ODPOWIEDZI OSÓB ODRZUCAJĄCYCH OKREŚLENIE „ŻOŁNIERZE WYKLĘCI” (N=138)

Tabela 13. Określenia dla grup zbrojnych walczących w Polsce po wojnie z władzą komunistyczną

Jak Pana(i) zdaniem powinno się ich nazywać?	%
Bohaterowie	13
Podkreślenie oporu wobec komunizmu, opozycyjności, działalności podziemnej	7
Niezłomni	6
Na pewno nie „wyklęci” – źle się kojarzy	4
Patrioci	4
Walczący o wolność i niepodległość	3
Bandy, bandyci, wywrotowcy	3
Zagubieni, postaci tragiczne, straceńcy	3
Partyzanci	3
Ocena ambiwalentna, nie można nazwać wszystkich tak samo	2
Armia Krajowa	2
Nazwy własne oddziałów	2
Podkreślenie niedoceny, zapomnienia	2
Inne	3
Nie wiem	44

W określeniach proponowanych przez badanych na pierwszy plan wysuwa się pozytywna ocena moralna działalności powojennych partyzantów – widać ją w sformułowaniach takich jak „bohaterstwo”, ale także „niezlomność” czy „patriotyzm”. Rzadziej pojawiają się nazwy odwołujące się do konkretnych działań tych oddziałów, a więc do zbrojnego oporu przeciwko komunizmowi czy charakteru konspiracyjnego. Pokazuje to, że żołnierze wyklęci są odbierani przede wszystkim przez pryzmat wartości, które uosabiają, a dopiero w dalszej kolejności przez swoją działalność. W społecznej świadomości funkcjonują raczej jako heroiczne figury, niż osoby podejmujące konkretne działania.

Wbrew obawom, że określenie „żołnierze wyklęci” może mieć negatywne konotacje, większość badanych uważających powojennych partyzantów za bohaterów uznaje je za odpowiednie. Z kolei respondenci nieuwzględniający ich za bohaterów znacznie częściej sprzeciwiają się przyjętej nazwie, jednak w większości nie potrafią zaproponować innej.

Tabela 14

Czy dla Pana(i) osobiście ludzie walczący wówczas zbrojnie z władzą komunistyczną to bohaterowie czy też nie?	Kiedy mówi się dziś o grupach zbrojnych walczących w Polsce po wojnie z władzą komunistyczną, używa się nazwy żołnierze wyklęci. Czy, Pana(i) zdaniem, nazwa ta dobrze opisuje działalność tych ludzi i sytuację, w jakiej się znaleźli?		
	Tak	Nie	Trudno powiedzieć
	w procentach		
Tak	72	18	10
Nie	25	62	13
Trudno powiedzieć	25	30	45

Badani, którzy deklarują głęboką wiedzę na temat tych wydarzeń, częściej niż przeciętnie są krytyczni wobec sformułowania „żołnierze wyklęci”. Połowa z nich (49%) uznaje je za odpowiednie, ale niemal tyle samo (41%) wolałoby inne określenie.

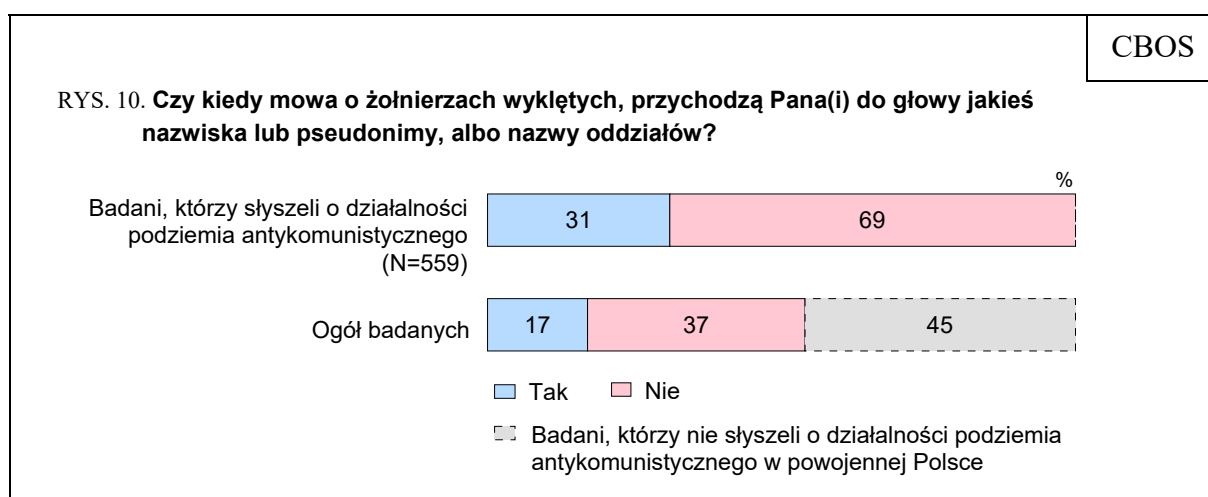
Tabela 15

Jak określił(a)by Pan(i) swoją wiedzę na ten temat?	Kiedy mówi się dziś o grupach zbrojnych walczących w Polsce po wojnie z władzą komunistyczną, używa się nazwy żołnierze wyklęci. Czy, Pana(i) zdaniem, nazwa ta dobrze opisuje działalność tych ludzi i sytuację, w jakiej się znaleźli?		
	Tak	Nie	Trudno powiedzieć
	w procentach		
Wiem dużo	49	41	9
Wiem trochę, moja wiedza jest przeciętna	65	23	12
Wiem mało / praktycznie się nie orientuję	52	22	26

ZNAJOMOŚĆ NAZW ODDZIAŁÓW, PSEUDONIMÓW, NAZWISK

Jedynie mniej niż jedna trzecia (31%) badanych, którzy deklarują wiedzę na temat powojennej partyzantki, decyduje się podać konkretne nazwiska, pseudonimy lub nazwy oddziałów. Najczęściej kojarzoną osobą jest „Inka” (Danuta Siedzikówna), relatywnie często przywoływani są także „Łupaszka” (Zygmunt Szendzielarz), „Ogień” (Józef Kuraś) oraz Witold Pilecki. Znacznie rzadziej badani wymieniają nazwy organizacji wojskowych (Armia Krajowa, Narodowe Siły Zbrojne, Wolność i Niezawisłość), a nazwy oddziałów nie pojawiają się właściwie wcale.

Znaczna część badanych odwołuje się do innych działań konspiracyjnych i partyzanckich z okresu II wojny światowej: do osób i oddziałów związanych z powstaniem warszawskim („Zośka”, „Parasol”), a także do postaci takich jak Henryk Dobrzański „Hubal” czy August Emil Fieldorf „Nil”. Okazuje się, że stosunkowo często określenie „żołnierze wyklęci” rozciągane jest także na działalność podziemną w czasie wojny i traci swoje właściwe znaczenie. „Hubal”, zabity przez Niemców w roku 1940, wymieniany jest jako żołnierz wyklęty częściej, niż „Zagończyk” czy „Rój”. Można podejrzewać, że dla części badanych sformułowanie „żołnierze wyklęci” odnosi się do szerszej kategorii bohaterskiego, zbrojnego działania konspiracyjnego, a nie tylko do oporu przeciwko nowemu ustrojowi państwa w latach powojennych.

ODPOWIEDZI OSÓB DEKLARUJĄCYCH ZNAJOMOŚĆ NAZWISK LUB PSEUDONIMÓW (N=170)

Tabela 16

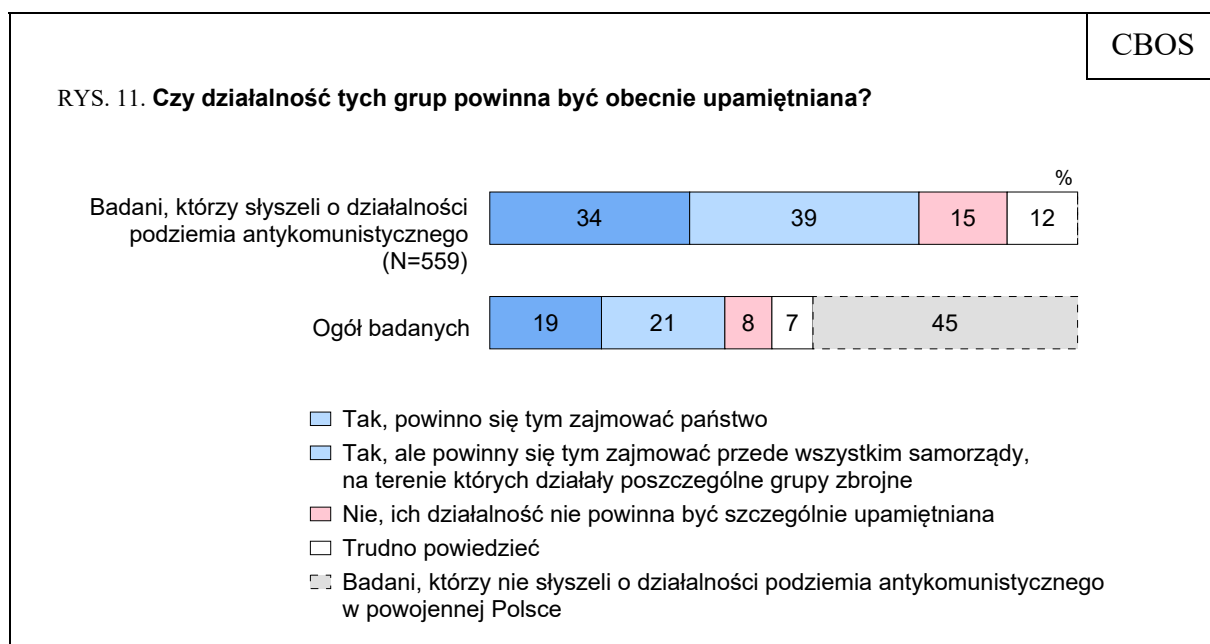
Kiedy mowa o żołnierzach wyklętych, czy przychodzą Panu(i) do głowy jakieś nazwiska, pseudonimy, nazwy oddziałów. Jakże?	%
Organizacje (AK, NSZ, WiN)	7
Konkretne osoby	
Danuta Siedzikówna „Inka”	31
Zygmunt Szendzielarz „Łupaszka”	27
Józef Kuraś „Ogień”	15
Witold Pilecki	14
Inni, w tym m.in:	28
Feliks Selmanowicz „Zagończyk”	4
Mieczysław Dziemieszkiewicz „Rój”	3
Jan Piwnik „Ponury”	3
Hieronim Dekutowski „Zapora”	3
Romuald Rajs „Bury”	3
Inne działania konspiracyjne lub partyzanckie, w tym m.in.:	20
Skojarzenia związane z Powstaniem Warszawskim	6
Henryk Dobrzański „Hubal”	5
August Emil Fieldorf „Nil”	4
Nie pamiętam	7

Badani mogli wymienić dowolną liczbę skojarzeń

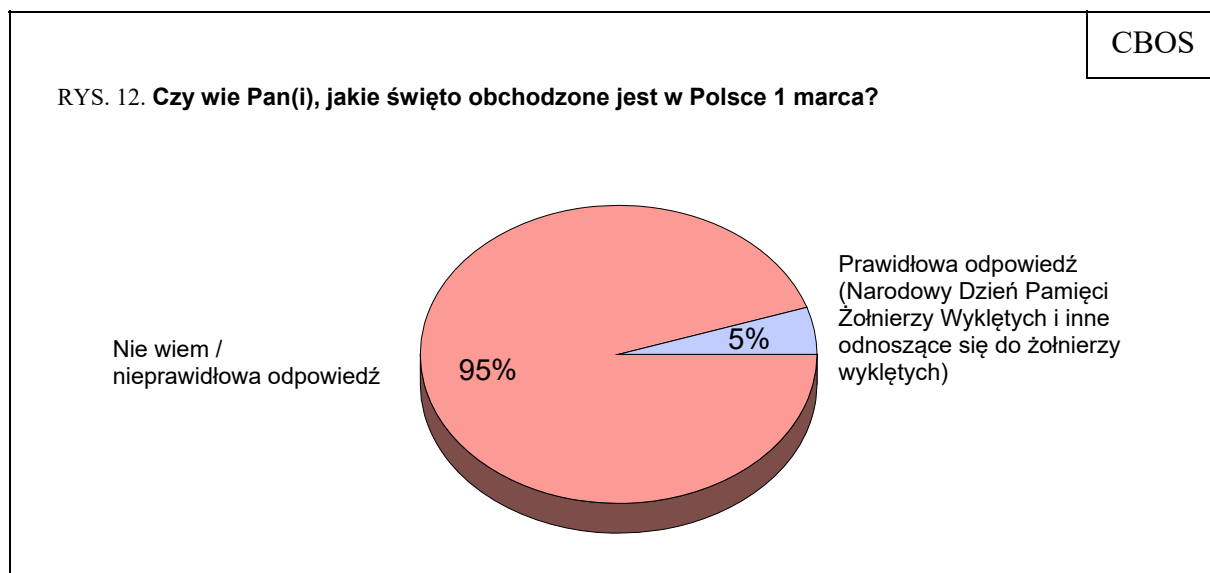
UPAMIĘTNIE

Prawie trzy czwarte (73%) respondentów deklarujących wiedzę o zbrojnej opozycji wobec PRL zgadza się, że działalność tych oddziałów powinna być obecnie upamiętniana. To grupa znacząca także w skali ogółu: dwóch na pięciu (40%) spośród wszystkich badanych opowiada się za podtrzymywaniem pamięci o tych wydarzeniach.

Zdania są podzielone, czy powinno to należeć do zadań władz państwowych, czy raczej samorządowych – 34% respondentów posiadających wiedzę o żołnierzach wyklętych uważa, że lepszym rozwiązaniem jest upamiętnianie ich na poziomie ogólnopolskim, nieco więcej, 39%, opowiada się za lokalnym kultywowaniem pamięci o grupach zbrojnych działających na danym terenie.

Chociaż znaczna część badanych podziela przekonanie, że upamiętnienie powojennych partyzantów jest potrzebne, bardzo niewielu z nich zdaje sobie sprawę z rzeczywistych działań podejmowanych w tej kwestii. Jedynie co dwudziesty respondent (5%) wie, że 1 marca został ustanowiony Narodowym Dniem Pamięci Żołnierzy Wyklętych.

Osoby, które wiedzą, że 1 marca jest świętem Żołnierzy Wyklętych, to właściwie wyłącznie badani, którzy deklarują wiedzę o działalności tych grup (93%), a także ci, którzy uważają ich członków za bohaterów (84%). Są oni też znacząco częściej przekonani, że ich

pamięć powinna być upamiętniana przez władze centralne (50%) lub lokalne (40%). Można więc uznać, że wiedza o Narodowym Dniu Pamięci Żołnierzy Wyklętych jest rozpowszechniona jedynie wśród zainteresowanych.

Ocena działań żołnierzy wyklętych nie jest jednoznaczna. Wśród badanych przeważa wizja pozytywna, pojawiają się jednak rozbieżności w ocenach dotyczących konkretnych aspektów aktywności tych oddziałów. Raczej nie odmawia się im patriotyzmu, ale bilans ich działalności budzi wątpliwości. Jednak te niejednoznaczności nie zmieniają faktu, że w ogólnym rozrachunku zdecydowana większość badanych deklaruje, iż powojenni partyzanci są dla nich bohaterami.

Wydaje się, że przekaz historyczny dotyczący tego okresu jest już ustabilizowany, a wizja żołnierzy wyklętych jako bohaterów nie budzi większych sprzeciwów. Oznaczałoby to, że historiografia okresu PRL, uznająca powojenną partyzantkę za działanie przede wszystkim bandyckie i antypaństwowe, w niewielkim stopniu oddziałuje na dzisiejszy społeczny odbiór tych działań. Co istotne, wątpliwości wyrażane są głównie przez starszych respondentów, którzy swoją wiedzę na ten temat czerpią od bezpośrednich świadków tych wydarzeń. Można więc podejrzewać, że wraz z upływem czasu obraz żołnierzy wyklętych będzie jeszcze bardziej jednorodny.

Obecnie podstawowym źródłem wiedzy o tych wydarzeniach są media, a także źródła bardziej specjalistyczne oraz relacje bezpośrednich świadków. Można powiedzieć, że poziom deklarowanej wiedzy o żołnierzach wyklętych jest dość wysoki, szczególnie biorąc pod uwagę fakt, że przez wiele lat był to temat przemilczany. Jednak konkretne działania upamiętniające powojennych partyzantów, których przykładem jest Narodowy Dzień Pamięci Żołnierzy Wyklętych, nie są szeroko znane.

Opracowali

Michał FELIKSIAK

Antoni GŁOWACKI

Tabela 1

		Przez kilka lat po II wojnie światowej w Polsce działały grupy zbrojne walczące z nową, komunistyczną władzą wspieraną przez ZSRR. Czy słyszał(a) Pan(i) o działalności tych grup?		Liczba osób
		Tak	Nie	
		%	%	
Ogółem		55	45	1011
Płeć	Mężczyźni	64	36	479
	Kobiety	48	52	532
Wiek	18–24 lata	50	50	78
	25–34	49	51	198
	35–44	56	44	190
	45–54	62	38	155
	55–64	59	41	182
	65 lat i więcej	55	45	209
Miejsce zamieszkania	Wieś	47	53	403
	Miasto do 19 999	52	48	126
	20 000 – 99 999	56	44	235
	100 000 – 499 999	68	32	165
	500 000 i więcej mieszk.	75	25	82
Wykształcenie	Podstawowe / gimnazjalne	37	63	200
	Zasadnicze zawodowe	46	54	248
	Średnie	60	40	310
	Wyższe	73	27	254
Grupa społeczna i zawodowa	Kadra kier., spec. z wyższym wyksz.	75	25	96
	Średni personel, technicy	79	21	49
	Pracownicy adm.-biurowi	57	43	68
	Pracownicy usług	46	54	56
	Robotnicy wykwalifikowani	52	48	112
	Robotnicy niewykwalifik.	55	45	47
	Rolnicy	55	45	47
	Pracujący na własny rach.	62	38	51
	Bezrobotni	36	64	73
	Emeryci	54	46	252
	Renciści	55	45	47
	Uczniowie i studenci	63	37	50
Gospodynie domowe i inni	37	63	63	
Pracuje w:	inst. państw., publicznej	64	36	131
	spółce właścicieli prywatnych i państwa	63	37	81
	sekt. pryw. poza rolnict.	59	41	269
	prywatnym gosp. rolnym	50	50	40
Dochody na jedną osobę	Do 649 zł	47	53	125
	Od 650 zł do 999 zł	50	50	142
	Od 1000 zł do 1399 zł	52	48	162
	Od 1400 zł do 1999 zł	65	35	151
	2000 zł i więcej	77	23	182
Ocena własnych war. mater.	Złe	41	59	104
	Średnie	52	48	422
	Dobre	61	39	486
Udział w prakt. religijnych	Kilka razy w tygodniu	54	46	47
	Raz w tygodniu	54	46	425
	1–2 razy w miesiącu	52	48	191
	Kilka razy w roku	53	47	235
	W ogóle nie uczestniczy	69	31	105
Poglądy polityczne	Lewica	59	41	178
	Centrum	60	40	270
	Prawica	62	38	322
	Trudno powiedzieć	37	63	228

Tabela 2. Odpowiedzi badanych, którzy słyszeli o działalności podziemia antykomunistycznego

		Jak określił(a)by Pan(i) swoją wiedzę na ten temat?			Liczba osób
		Wiem dużo	Wiem trochę, moja wiedza jest przeciętna	Wiem mało/ praktycznie się nie orientuję	
		%	%	%	
Ogółem		11	65	24	560
Płeć	Mężczyźni	15	67	18	307
	Kobiety	7	62	31	254
Wiek	18–24 lata	4	54	42	39
	25–34	6	59	36	97
	35–44	7	72	20	107
	45–54	14	71	15	95
	55–64	16	65	20	107
	65 lat i więcej	16	62	22	115
Miejsce zamieszkania	Wieś	8	63	29	190
	Miasto do 19 999	10	61	29	65
	20 000 – 99 999	15	65	21	131
	100 000 – 499 999	11	69	19	113
	500 000 i więcej mieszk.	14	68	18	61
Wykształcenie	Podstawowe / gimnazjalne	8	55	37	73
	Zasadnicze zawodowe	11	66	23	114
	Średnie	12	63	25	187
	Wyższe	12	70	18	186
Grupa społeczna i zawodowa	Kadra kier., spec. z wyższym wyksz.	12	77	12	72
	Średni personel, technicy	7	73	20	39
	Pracownicy adm.-biurowi	3	74	23	38
	Pracownicy usług	24	55	21	26
	Robotnicy wykwalifikowani	10	66	24	58
	Robotnicy niewykwalifik.	4	61	35	26
	Rolnicy	3	53	44	26
	Pracujący na własny rach.	31	54	14	32
	Bezrobotni	20	55	25	27
	Emeryci	13	63	24	137
	Renciści	10	62	28	26
	Uczniowie i studenci	4	51	45	31
	Gospodynie domowe i inni	3	79	18	23
Pracuje w:	inst. państw., publicznej	7	73	20	83
	spółce właścicieli prywatnych i państwa	9	77	14	51
	sekt. pryw. poza rolnict.	16	62	22	159
	prywatnym gosp. rolnym	3	53	44	20
Dochody na jedną osobę	Do 649 zł	13	58	29	59
	Od 650 zł do 999 zł	8	62	30	70
	Od 1000 zł do 1399 zł	5	57	37	84
	Od 1400 zł do 1999 zł	15	69	16	98
	2000 zł i więcej	14	73	13	139
Ocena własnych war. mater.	Złe	19	54	26	42
	Średnie	9	63	28	219
	Dobre	12	68	20	298
Udział w prakt. religijnych	Kilka razy w tygodniu	10	74	16	25
	Raz w tygodniu	12	62	26	231
	1–2 razy w miesiącu	10	67	23	100
	Kilka razy w roku	9	69	22	124
	W ogóle nie uczestniczy	16	62	22	72
Poglądy polityczne	Lewica	13	67	20	105
	Centrum	9	66	25	161
	Prawica	14	71	15	201
	Trudno powiedzieć	8	45	48	85

Tabela 3. Odpowiedzi badanych, którzy słyszeli o działalności podziemia antykomunistycznego

		Skąd przede wszystkim ma Pan(i) informacje o działalności grup zbrojnych walczących z władzą komunistyczną?				Liczba osób
		Z własnych doświadczeń / z opowiadań osób z rodziny, które były świadkami tych wydarzeń	Z opowiadań osób, które po prostu interesują się tym tematem (ale nie były świadkami)	Z telewizji, radia, prasy, internetu	Z innych źródeł (np. ze szkoły, z książek, filmów, imprez historycznych)	
		%	%	%	%	
Ogółem		34	6	35	25	559
Płeć	Mężczyźni	34	4	39	22	307
	Kobiety	33	8	30	28	253
Wiek	18–24 lata	15	14	33	37	39
	25–34	18	4	45	33	97
	35–44	28	10	40	23	107
	45–54	32	5	34	29	95
	55–64	41	6	31	22	107
	65 lat i więcej	55	2	27	15	114
Miejsce zamieszkania	Wieś	30	6	44	21	189
	Miasto do 19 999	25	10	32	33	65
	20 000 – 99 999	46	4	26	24	131
	100 000 – 499 999	33	7	32	27	113
	500 000 i więcej mieszk.	31	5	35	28	61
Wykształcenie	Podstawowe / gimnazjalne	33	7	36	24	72
	Zasadnicze zawodowe	40	6	39	15	114
	Średnie	32	7	39	22	187
	Wyższe	32	5	29	34	186
Grupa społeczna i zawodowa	Kadra kier., spec. z wyższym wyksz.	34	3	25	38	72
	Średni personel, technicy	41	4	33	23	39
	Pracownicy adm.-biurowi	15	12	39	33	38
	Pracownicy usług	32	10	30	27	26
	Robotnicy wykwalifikowani	27	6	44	22	58
	Robotnicy niewykwalifik.	21	9	39	31	26
	Rolnicy	30	5	53	12	26
	Pracujący na własny rach.	37	3	35	24	32
	Bezrobotni	21	9	40	30	27
	Emeryci	50	5	30	15	136
	Renciści	39		42	19	26
Pracuje w:	inst. państw., publicznej	28	4	28	40	83
	spółce właścicieli prywatnych i państwa	37	4	41	18	51
	sekt. pryw. poza rolnict.	30	8	35	26	159
	prywatnym gosp. rolnym	36	6	49	8	20
	Gospodynie domowe i inni	27	5	48	20	23
Dochody na jedną osobę	Do 649 zł	33	5	32	29	59
	Od 650 zł do 999 zł	39	11	36	14	69
	Od 1000 zł do 1399 zł	35	7	44	14	84
	Od 1400 zł do 1999 zł	39	5	28	28	98
	2000 zł i więcej	31	3	35	31	139
Ocena własnych war. mater.	Złe	55	5	24	17	41
	Średnie	36	6	33	24	219
	Dobre	29	6	38	27	298
Udział w prakt. religijnych	Kilka razy w tygodniu	25		28	47	25
	Raz w tygodniu	36	5	37	22	231
	1–2 razy w miesiącu	33	7	38	22	99
	Kilka razy w roku	38	7	29	25	124
	W ogóle nie uczestniczy	27	9	35	30	72
Poglądy polityczne	Lewica	39	5	31	25	105
	Centrum	35	8	28	29	161
	Prawica	34	4	40	22	201
	Trudno powiedzieć	26	7	41	25	84

Tabela 4

		Jaki obraz tych grup zbrojnych zapisał się w pamięci świadków, od których ma Pan(i) o nich informacje?				Liczba osób
		Zdecydowanie pozytywny	Zarówno pozytywny, jak i negatywny	Raczej negatywny	Trudno powiedzieć	
		%	%	%	%	
Ogółem		38	22	30	10	190
Płeć	Meżczyźni	40	26	29	5	106
	Kobiety	35	18	31	16	84
Wiek	18-24 lata	28	43		29	6
	25-34	39	28	26	7	18
	35-44	55	14	25	7	30
	45-54	44	15	38	3	30
	55-64	44	24	28	4	43
	65 lat i więcej	22	26	34	17	63
Miejsce zamieszkania	Wieś	32	21	39	9	56
	Miasto do 19 999	32	12	50	6	16
	20 000 – 99 999	42	24	24	10	61
	100 000 – 499 999	39	33	16	13	38
	500 000 i więcej mieszk.	43	13	35	10	19
Wykształcenie	Podstawowe / gimnazjalne	17	11	43	29	24
	Zasadnicze zawodowe	25	26	41	8	46
	Średnie	38	22	30	10	60
	Wyższe	55	26	16	4	59
Grupa społeczna i zawodowa	Kadra kier., spec. z wyższym wyksz.	65	17	13	5	24
	Średni personel, technicy	48	17	35		16
	Pracownicy adm.-biurowi	53	20	10	18	6
	Pracownicy usług	44	56			8
	Robotnicy wykwalifikowani	52	18	30		16
	Robotnicy niewykwalifik.	11	20	69		6
	Rolnicy	9	30	62		8
	Pracujący na własny rach.	26	20	54		12
	Bezrobotni	36	64			6
	Emeryci	25	26	32	17	67
	Renciści	50		35	15	10
	Uczniowie i studenci	32	14	22	32	5
	Gospodynie domowe i inni	46		23	31	6
Pracuje w:	inst. państw., publicznej	51	24	20	5	23
	spółce właścicieli prywatnych i państwa	50	25	25		19
	sekt. pryw. poza rolnict.	43	23	31	2	48
	prywatnym gosp. rolnym	9	25	66		7
Dochody na jedną osobę	Do 649 zł	28	24	33	15	20
	Od 650 zł do 999 zł	38	25	25	12	27
	Od 1000 zł do 1399 zł	26	31	30	13	29
	Od 1400 zł do 1999 zł	43	20	31	6	39
	2000 zł i więcej	48	19	28	6	44
Ocena własnych war. mater.	Złe	24	22	32	22	22
	Średnie	35	24	34	8	80
	Dobre	43	22	26	9	88
Udział w prakt. religijnych	Kilka razy w tygodniu	100				6
	Raz w tygodniu	36	23	29	11	83
	1-2 razy w miesiącu	37	16	33	14	32
	Kilka razy w roku	32	29	28	10	47
	W ogóle nie uczestniczy	31	22	46		19
Poglądy polityczne	Lewica	26	26	34	13	40
	Centrum	29	27	35	9	56
	Prawica	55	15	21	8	69
	Trudno powiedzieć	25	28	41	6	22

Tabela 5

		Jak ogólnie, na podstawie tego, co Pan(i) na ten temat wie, ocenił(a)by Pan(i) działalność grup zbrojnych walczących z władzą komunistyczną w powojennej Polsce? Czy, Pana(i) zdaniem, przyniosła ona mieszkańcom terenów, na których te grupy działały:					Liczba osób
		więcej dobrego niż złego	mniej więcej tyle samo dobrego, co złego	więcej złego niż dobrego	nie miała znaczenia	Trudno powiedzieć	
		%	%	%	%	%	
Ogółem		16	37	22	7	18	557
Płeć	Mężczyźni	15	42	24	8	11	307
	Kobiety	17	32	20	5	26	251
Wiek	18–24 lata	23	36	15	1	24	39
	25–34	21	41	13	6	18	97
	35–44	17	37	18	8	21	106
	45–54	10	43	24	9	15	95
	55–64	15	36	25	8	16	107
	65 lat i więcej	14	31	33	7	15	114
Miejsce zamieszkania	Wieś	14	40	24	6	17	188
	Miasto do 19 999	19	40	16	6	20	65
	20 000 – 99 999	16	35	23	5	20	131
	100 000 – 499 999	18	34	25	10	13	111
	500 000 i więcej mieszk.	16	38	17	11	19	61
Wykształcenie	Podstawowe / gimnazjalne	13	32	27	8	19	72
	Zasadnicze zawodowe	15	34	32	7	12	114
	Średnie	16	37	17	8	22	187
	Wyższe	17	42	19	6	16	185
Grupa społeczna i zawodowa	Kadra kier., spec. z wyższym wyksz.	15	44	17	11	14	70
	Średni personel, technicy	10	36	35	7	13	39
	Pracownicy adm.-biurowi	15	41	16	5	23	38
	Pracownicy usług	20	16	16	4	44	26
	Robotnicy wykwalifikowani	13	39	22	12	14	58
	Robotnicy niewykwalifik.	6	64	3	7	20	26
	Rolnicy	9	40	40	3	7	26
	Pracujący na własny rach.	18	28	20	11	23	32
	Bezrobotni	30	43	6	3	19	27
	Emeryci	15	34	31	7	14	135
	Renciści	18	32	34		16	26
	Uczniowie i studenci	22	42	12	4	20	31
	Gospodynie domowe i inni	27	30	7	13	23	23
Pracuje w:	inst. państw., publicznej	10	39	18	8	24	82
	spółce właścicieli prywatnych i państwa	24	37	20	5	13	51
	sekt. pryw. poza rolnict.	12	40	19	10	18	159
	prywatnym gosp. rolnym	14	33	40	4	9	20
Dochody na jedną osobę	Do 649 zł	10	39	19	5	28	59
	Od 650 zł do 999 zł	15	44	18	8	15	70
	Od 1000 zł do 1399 zł	23	29	22	9	18	82
	Od 1400 zł do 1999 zł	13	35	27	8	17	98
	2000 zł i więcej	17	42	23	9	9	139
Ocena własnych war. mater.	Złe	15	29	35	8	12	42
	Średnie	13	38	24	6	19	218
	Dobre	18	38	19	8	17	297
Udział w prakt. religijnych	Kilka razy w tygodniu	35	16	20		28	25
	Raz w tygodniu	17	38	18	8	19	230
	1–2 razy w miesiącu	13	38	25	7	17	100
	Kilka razy w roku	17	40	17	6	20	122
	W ogóle nie uczestniczy	10	35	36	9	9	72
Poglądy polityczne	Lewica	12	42	27	11	8	105
	Centrum	7	40	27	4	21	161
	Prawica	27	33	18	8	13	200
	Trudno powiedzieć	11	33	18	5	32	85

Tabela 6

		Jak ogólnie, na podstawie tego, co Pan(i) na ten temat wie, ocenił(a)by Pan(i) działalność grup zbrojnych walczących z władzą komunistyczną w powojennej Polsce? Czy, Pana(i) zdaniem, przyniosła ona Polsce tamtego okresu:					Liczba osób
		więcej dobrego niż złego	mniej więcej tyle samo dobrego, co złego	więcej złego niż dobrego	nie miała znaczenia	Trudno powiedzieć	
		%	%	%	%	%	
Ogółem		27	31	19	6	17	558
Płeć	Mężczyźni	29	33	18	8	12	307
	Kobiety	25	28	20	3	23	252
Wiek	18–24 lata	36	34	8	5	18	39
	25–34	38	28	13	4	17	97
	35–44	31	29	15	7	17	107
	45–54	23	28	19	9	20	95
	55–64	21	36	19	5	18	107
	65 lat i więcej	20	30	31	5	14	114
Miejsce zamieszkania	Wieś	30	32	17	3	18	188
	Miasto do 19 999	23	33	20	4	20	65
	20 000 – 99 999	28	29	21	6	15	131
	100 000 – 499 999	22	27	23	10	18	113
	500 000 i więcej mieszk.	29	32	14	8	17	61
Wykształcenie	Podstawowe / gimnazjalne	27	31	20	5	18	72
	Zasadnicze zawodowe	26	31	26	3	15	114
	Średnie	25	33	17	5	19	187
	Wyższe	30	28	16	10	16	186
Grupa społeczna i zawodowa	Kadra kier., spec. z wyższym wyksz.	33	22	12	12	21	72
	Średni personel, technicy	25	17	27	16	15	39
	Pracownicy adm.-biurowi	20	39	10	8	22	38
	Pracownicy usług	32	27	11	6	24	26
	Robotnicy wykwalifikowani	31	30	16	5	18	58
	Robotnicy niewykwalifik.	20	51	12		17	26
	Rolnicy	35	27	23		15	26
	Pracujący na własny rach.	16	38	18	11	18	32
	Bezrobotni	44	29	9	3	15	27
	Emeryci	21	34	27	3	14	135
	Renciści	23	19	40	3	16	26
	Uczniowie i studenci	36	40	5	3	16	31
	Gospodynie domowe i inni	37	22	19	5	17	23
	Pracuje w:	inst. państw., publicznej	31	25	12	8	25
spółce właścicieli prywatnych i państwa		32	25	12	9	21	51
sekt. pryw. poza rolnict.		23	35	18	9	16	159
prywatnym gosp. rolnym		25	26	30		20	20
Dochody na jedną osobę	Do 649 zł	31	26	21	4	19	59
	Od 650 zł do 999 zł	28	41	11	4	16	70
	Od 1000 zł do 1399 zł	32	25	19	7	17	82
	Od 1400 zł do 1999 zł	18	30	24	7	21	98
	2000 zł i więcej	30	32	21	8	10	139
Ocena własnych war. mater.	Złe	23	30	29	6	12	42
	Średnie	27	29	21	5	18	218
	Dobre	28	32	16	7	17	298
Udział w prakt. religijnych	Kilka razy w tygodniu	47	30	6	3	14	25
	Raz w tygodniu	32	30	16	6	17	231
	1–2 razy w miesiącu	23	31	21	4	20	100
	Kilka razy w roku	25	28	17	8	22	122
	W ogóle nie uczestniczy	14	34	36	10	7	72
Poglądy polityczne	Lewica	22	34	21	6	17	105
	Centrum	18	30	27	7	17	161
	Prawica	40	28	15	6	11	201
	Trudno powiedzieć	21	30	10	7	32	85

Tabela 7

		Czy dla Pana(i) osobiście ludzie walczący wówczas zbrojnie z władzą komunistyczną to bohaterowie czy też nie?			Liczba osób
		Tak	Nie	Trudno powiedzieć	
		%	%	%	
Ogółem		75	12	13	557
Płeć	Mężczyźni	75	13	12	306
	Kobiety	74	11	14	252
Wiek	18–24 lata	86	9	5	37
	25–34	80	9	10	97
	35–44	75	11	14	107
	45–54	70	12	18	95
	55–64	76	10	13	107
	65 lat i więcej	68	19	13	114
Miejsce zamieszkania	Wieś	77	11	12	190
	Miasto do 19 999	83	7	10	65
	20 000 – 99 999	71	13	16	131
	100 000 – 499 999	73	13	15	110
	500 000 i więcej mieszk.	70	19	11	61
Wykształcenie	Podstawowe / gimnazjalne	80	9	11	72
	Zasadnicze zawodowe	77	10	13	114
	Średnie	73	13	15	186
	Wyższe	74	13	13	186
Grupa społeczna i zawodowa	Kadra kier., spec. z wyższym wyksz.	73	12	15	72
	Średni personel, technicy	82	15	4	39
	Pracownicy adm.-biurowi	71	10	19	38
	Pracownicy usług	90	7	3	26
	Robotnicy wykwalifikowani	77	8	16	58
	Robotnicy niewykwalifik.	74	9	16	26
	Rolnicy	72	14	14	26
	Pracujący na własny rach.	62	13	24	32
	Bezrobotni	77	6	17	27
	Emeryci	72	17	11	136
	Renciści	74	13	13	26
	Uczniowie i studenci	85	12	3	30
	Gospodynie domowe i inni	75	5	20	23
Pracuje w:	inst. państw., publicznej	74	14	12	83
	spółce właścicieli prywatnych i państwa	71	15	14	51
	sekt. pryw. poza rolnict.	76	9	15	159
	prywatnym gosp. rolnym	75	7	18	20
Dochody na jedną osobę	Do 649 zł	70	12	17	59
	Od 650 zł do 999 zł	84	6	10	70
	Od 1000 zł do 1399 zł	74	10	16	83
	Od 1400 zł do 1999 zł	71	20	9	98
	2000 zł i więcej	80	10	9	139
Ocena własnych war. mater.	Złe	80	10	10	42
	Średnie	72	11	17	219
	Dobre	76	13	11	297
Udział w prakt. religijnych	Kilka razy w tygodniu	74	16	10	25
	Raz w tygodniu	81	8	10	228
	1–2 razy w miesiącu	78	15	7	100
	Kilka razy w roku	70	15	16	124
	W ogóle nie uczestniczy	57	16	27	72
Poglądy polityczne	Lewica	59	24	17	103
	Centrum	68	17	15	161
	Prawica	91	6	3	200
	Trudno powiedzieć	71	4	26	85

Tabela 8. Odpowiedzi badanych, którzy słyszeli o działalności podziemia antykomunistycznego

		Kiedy mówi się dziś o grupach zbrojnych walczących w Polsce po wojnie z władzą komunistyczną, używa się nazwy „żołnierze wyklęci”. Czy, Pana(i) zdaniem, nazwa ta dobrze opisuje działalność tych ludzi i sytuację, w jakiej się znaleźli?			Liczba osób
		Tak	Nie	Trudno powiedzieć	
		%	%	%	
Ogółem		60	25	15	558
Płeć	Mężczyźni	62	24	14	306
	Kobiety	58	27	16	252
Wiek	18–24 lata	68	23	9	37
	25–34	66	20	14	97
	35–44	58	27	14	107
	45–54	63	24	12	95
	55–64	59	23	18	107
	65 lat i więcej	53	31	17	115
Miejsce zamieszkania	Wieś	65	20	15	190
	Miasto do 19 999	55	24	21	65
	20 000 – 99 999	54	30	16	131
	100 000 – 499 999	63	24	13	110
	500 000 i więcej mieszk.	58	32	10	61
Wykształcenie	Podstawowe / gimnazjalne	66	17	17	72
	Zasadnicze zawodowe	64	20	16	114
	Średnie	58	28	14	186
	Wyższe	57	28	15	186
Grupa społeczna i zawodowa	Kadra kier., spec. z wyższym wyksz.	59	24	17	72
	Średni personel, technicy	67	25	8	39
	Pracownicy adm.-biurowi	69	16	15	38
	Pracownicy usług	76	21	3	26
	Robotnicy wykwalifikowani	66	25	9	58
	Robotnicy niewykwalifik.	67	11	22	26
	Rolnicy	52	24	24	26
	Pracujący na własny rach.	36	41	23	32
	Bezrobotni	65	12	23	27
	Emeryci	54	29	17	136
	Renciści	57	29	14	26
	Uczniowie i studenci	65	26	10	30
	Gospodynie domowe i inni	65	29	7	23
Pracuje w:	inst. państw., publicznej	62	22	16	83
	spółce właścicieli prywatnych i państwa	63	23	14	51
	sekt. pryw. poza rolnict.	62	25	13	159
	prywatnym gosp. rolnym	41	31	29	20
Dochody na jedną osobę	Do 649 zł	63	17	20	59
	Od 650 zł do 999 zł	69	27	5	70
	Od 1000 zł do 1399 zł	65	17	18	84
	Od 1400 zł do 1999 zł	57	33	10	98
	2000 zł i więcej	57	27	16	139
Ocena własnych war. mater.	Złe	62	21	17	42
	Średnie	60	25	15	219
	Dobre	60	26	15	297
Udział w prakt. religijnych	Kilka razy w tygodniu	53	37	10	25
	Raz w tygodniu	67	20	13	229
	1–2 razy w miesiącu	61	24	15	100
	Kilka razy w roku	54	24	22	124
	W ogóle nie uczestniczy	47	41	11	71
Poglądy polityczne	Lewica	47	38	15	103
	Centrum	54	30	16	161
	Prawica	75	17	8	201
	Trudno powiedzieć	52	21	27	85

Tabela 9

		Czy kiedy mowa o żołnierzach wyklętych, przychodzi Panu(i) do głowy jakieś nazwiska lub pseudonimy, albo nazwy oddziałów?		Liczba osób
		Tak	Nie	
		%	%	
Ogółem		31	69	550
Płeć	Mężczyźni	36	64	303
	Kobiety	25	75	248
Wiek	18–24 lata	21	79	37
	25–34	25	75	96
	35–44	31	69	106
	45–54	38	62	95
	55–64	35	65	107
	65 lat i więcej	29	71	110
Miejsce zamieszkania	Wieś	24	76	187
	Miasto do 19 999	31	69	64
	20 000 – 99 999	36	64	129
	100 000 – 499 999	34	66	110
	500 000 i więcej mieszk.	34	66	60
Wykształcenie	Podstawowe / gimnazjalne	21	79	70
	Zasadnicze zawodowe	26	74	113
	Średnie	26	74	184
	Wyższe	42	58	184
Grupa społeczna i zawodowa	Kadra kier., spec. z wyższym wyksz.	44	56	72
	Średni personel, technicy	26	74	38
	Pracownicy adm.-biurowi	14	86	38
	Pracownicy usług	39	61	26
	Robotnicy wykwalifikowani	27	73	58
	Robotnicy niewykwalifik.	33	67	26
	Rolnicy	30	70	26
	Pracujący na własny rach.	40	60	31
	Bezrobotni	32	68	27
	Emeryci	29	71	132
	Renciści	30	70	25
	Uczniowie i studenci	18	82	28
	Gospodynie domowe i inni	37	63	23
	Pracuje w:	inst. państw., publicznej	35	65
spółce właścicieli prywatnych i państwa		32	68	51
sekt. pryw. poza rolnict.		30	70	157
prywatnym gosp. rolnym		17	83	20
Dochody na jedną osobę	Do 649 zł	27	73	59
	Od 650 zł do 999 zł	26	74	70
	Od 1000 zł do 1399 zł	26	74	81
	Od 1400 zł do 1999 zł	38	62	96
	2000 zł i więcej	36	64	139
Ocena własnych war. mater.	Złe	25	75	42
	Średnie	32	68	215
	Dobre	31	69	293
Udział w prakt. religijnych	Kilka razy w tygodniu	53	47	25
	Raz w tygodniu	29	71	226
	1–2 razy w miesiącu	28	72	100
	Kilka razy w roku	28	72	120
	W ogóle nie uczestniczy	38	62	71
Poglądy polityczne	Lewica	34	66	101
	Centrum	24	76	161
	Prawica	42	58	198
	Trudno powiedzieć	13	87	84

Tabela 10

		Czy działalność tych grup powinna być obecnie upamiętniana?				Liczba osób
		Tak, powinno się tym zajmować państwo	Tak, ale powinny się tym zajmować przede wszystkim samorządy, na terenie których działały poszczególne grupy zbrojne	Nie, ich działalność nie powinna być szczególnie upamiętniana	Trudno powiedzieć	
		%	%	%	%	
Ogółem		34	39	15	12	558
Płeć	Mężczyźni	35	39	15	11	307
	Kobiety	34	38	15	13	252
Wiek	18–24 lata	41	45	11	2	37
	25–34	31	42	13	15	97
	35–44	38	38	13	11	107
	45–54	28	46	14	12	95
	55–64	35	39	11	15	107
	65 lat i więcej	37	28	24	12	115
Miejsce zamieszkania	Wieś	36	36	17	11	190
	Miasto do 19 999	38	33	12	17	65
	20 000 – 99 999	32	42	15	11	131
	100 000 – 499 999	33	40	13	15	111
	500 000 i więcej mieszk.	32	44	16	8	61
Wykształcenie	Podstawowe / gimnazjalne	35	36	21	9	72
	Zasadnicze zawodowe	37	32	20	11	114
	Średnie	34	40	14	12	187
	Wyższe	33	42	11	14	186
Grupa społeczna i zawodowa	Kadra kier., spec. z wyższym wyksz.	38	39	10	13	72
	Średni personel, technicy	33	39	28		39
	Pracownicy adm.-biurowi	29	51	7	12	38
	Pracownicy usług	31	38	4	28	26
	Robotnicy wykwalifikowani	36	32	19	13	58
	Robotnicy niewykwalifik.	21	60	11	8	26
	Rolnicy	19	47	22	12	26
	Pracujący na własny rach.	30	35	11	24	32
	Bezrobotni	53	25	15	7	27
	Emeryci	32	35	21	12	137
	Renciści	48	26	16	10	26
	Uczniowie i studenci	36	52	6	6	30
	Gospodynie domowe i inni	48	38	4	11	23
Pracuje w:	inst. państw., publicznej	29	46	16	8	83
	spółce właścicieli prywatnych i państwa	35	41	16	8	51
	sekt. pryw. poza rolnict.	33	38	12	18	159
	prywatnym gosp. rolnym	25	32	28	16	20
Dochody na jedną osobę	Do 649 zł	36	41	13	10	59
	Od 650 zł do 999 zł	35	49	8	8	70
	Od 1000 zł do 1399 zł	39	37	14	11	84
	Od 1400 zł do 1999 zł	30	40	20	10	98
	2000 zł i więcej	38	41	10	11	139
Ocena własnych war. mater.	Złe	48	32	17	2	42
	Średnie	28	39	17	15	219
	Dobre	37	39	13	11	297
Udział w prakt. religijnych	Kilka razy w tygodniu	40	37	13	11	25
	Raz w tygodniu	39	39	12	10	229
	1–2 razy w miesiącu	37	34	18	11	100
	Kilka razy w roku	28	39	17	15	124
	W ogóle nie uczestniczy	22	47	20	11	72
Poglądy polityczne	Lewica	20	48	18	13	103
	Centrum	26	40	22	11	161
	Prawica	54	34	6	6	201
	Trudno powiedzieć	21	38	20	21	85